

Krikščioniškos minties, kultūros ir visuomenės laikraštis

RUBRIKOS

[Pirmasis puslapis](#)
[Lietuva](#)
[Gimtas kraštas](#)
[Krikščionybė šiandien](#)
[Susitikimai](#)
[Kultūra](#)
[Žvilgsniai](#)
[Poezija](#)
[Atmintis](#)
[Istorija ir dabartis](#)
[Nuomonės](#)
[Pasaulis](#)
[Istorijos vingiai](#)

ARCHYVAI

[2001 metai](#)
[2002 metai](#)
[2003 metai](#)

Kruvinasis šeštadienis Kurkliečiuose: žudikai dar nesulaukė atpildo

Pačiame Anykščių rajono Svėdasų seniūnijos pakraštyje yra Kurkliečių kaimas. Jis priklauso Rokiškio rajono Kamajų seniūnijai. Anksčiau būta nemažo kaimo, o dabar išlikusios tik kelios sodybos. Kryžius, paminklinis akmuo, vienas kitas medis buvusių sodybų vietoje byloja apie 1945 m. liepos 14 d. įvykius. Senieji kaimo gyventojai, puikiai prisimenantys tą tragediją, vadina ją „kruvinuoju šeštadieniu“.

Vienas Kurkliečių kaimo tragedijos liudytojų - 1927 metais gimęs Povilas Mateikis pasistengė, kad Lietuvos Respublikos kultūros ministerijos Kultūros vertybių apsaugos departamento Kultūros paveldo centras paskelbtų šią vietą memorialinės vertės objektu ir įrašytų į Lietuvos Respublikos nekilnojamųjų kultūros vertybių registrą. P. Mateikis nuolat varsto Rokiškio rajono apylinkės prokuratūros duris, rašo laiškus į LR Seimą, Generalinę prokuratūrą, kad būtų nustatyti ir sulauktų atpildo kruvinosios akcijos Kurkliečiuose vykdytojai.

Povilas Mateikis tiki, kad tragedijos vykdytojai susilauks atpildo

Autoriaus nuotrauka

Krito kovoj partizanai...

1945 m. liepos 14-osios rytmetį Kurkliečių kaimo laukuose ir pamiškėje tratėjo kulkosvaidžiai ir automatai, sproginėjo granatos. Čia užsukusius Svėdasų partizanus užklupo sribai ir raudonarmiečiai. Vėliau žmonės kalbėjo, kad apie partizanus pranešė raitas ant arklio pas Svėdasų sribus nulėkęs vienas Kunigiškių kaimo (Svėdasų vls.) gyventojas, uolus bolševikų tarnas, sribų pagalbininkas. Greitai nuo Svėdasų pro Gudonis Kurkliečių link nulėkė keli sunkvežimiai su ginkluotais kareiviais ir civiliais. Prasidėjo mūšis. Susišaudymas truko apie pusantros valandos. Vietiniams gyventojams įstrigo atmintin tai, kad kareiviai buvo žaliomis kepurėmis. (Kas buvo tie žaliakepuriai, paaiškės šiame rašinyje vėliau.)

Mūšyje žuvo penki partizanai: Kunigiškių kaimo gyventojai - Augustinas Baltuška (g. 1914 m.), Jonas Baltuška (g. 1922 m.), Albinas Mėginis (g. 1923 m.), Gykių kaimo gyventojai - Petras Budreika (g. 1924 m.) ir Bronius Budreika (g. 1911 m.). Šių partizanų, taip pat nušautų dviejų Kurkliečių kaimo gyventojų Balio Lašo (g. 1912 m.) ir Prano Pajarsko (g. 1927 m.) išniekinti kūnai buvo atvežti į Svėdasus ir išmesti ant grindinio prie NKVD būstinės. Kaip pasakojama Lietuvos politinių kalinių ir tremtinių sąjungos 1997 metais išleistoje knygoje „Laisvės kovų archyvas“ (21), skyriuje „Svėdasų partizanai“, tuos išniekintus kūnus pamačiusi iš Kurkliečių kilusi Bronė Namiejūnienė, apimta skausmo ir nevilties, nuskubėjo į bažnyčią. Per išpažintį kunigas moterį apramino ir patarė pasekti, kur žuvusieji bus palaidoti.

O laisvės kovotojai ir žuvę kurklietiškiečiai buvo užkasti pušynėlyje prie koplytėlės, Svėdasų pakraštyje. Netrukus susirinkę apie šimtą ginkluotų partizanų visus kūnus iškasė, suvyniojo į paklodes, įdėjo į karstus ir palaidojo Sliapsišio kapinėse. Atgimimo pradžioje, 1989-aisiais, čia

pastatytas antkapinis paminklas, jame įrašytos visų žuvusiųjų pavardės. Paminkle minimas ir 1910 metais gimęs partizanas Povilas Baronas, kuris žuvo kitame mūšyje 1948 ar 1949 metais. Rokiškėnas P.Mateikis pasistengė, kad jo gimtinėje irgi būtų įamžintas žuvusių svėdasiškių partizanų ir šio kaimo gyventojų atminimas. Taip čia atsirado paminklinis akmuo su užrašu, ornamentais papuoštas kryžius. Šių eilučių autoriui P.Mateikis pasidžiaugė, kad jam daug pagelbėjo uteniškis Juozas Barysa, kauniečiai Minkevičius, Kazanavičius ir daug kitų žmonių. Pats P.Mateikis vis užsuka į Kurkliečius, patvarko aplinką prie kryžiaus ir paminklinio akmens, pasimeldžia prie savo artimųjų kapų, pavaikščioja buvusio kaimo vietoje. O liepos 14-ąją į Kurkliečius susirenka daug žmonių. Yra ką prisiminti, yra kur ašarą nubraukti, pasimelsti...

Degino trobas ir žmones

Tą liepos 14-ąją Kurkliečiuose buvo nukauti ne tik partizanai. Stribai bei kariškiai sudegino ir penkias sodybas, žuvo aštuoni šio kaimo gyventojai. Ilgus metus apie Kurkliečių tragediją buvo nutylima, tik tai žuvusiųjų artimieji ar tragedijos liudytojai prisimindavo kruvinąjį šeštadienį. Sovietmečiu, kai visai buvo garbinami, liaupsinami „liaudies gynėjai“ raudonosios armijos kariai „išvaduotojai“, ta tema buvo visiškai tabu. Tik tai prasidėjus Atgimimui atvirai prabilta. P.Mateikio, Albinos Pajarskaitės-Kaušakienės, Janinos Zolubaitės-Ezerskienės, Bronės Pajarskaitės-Paršonienės, Pranės Zolubaitės-Gimbutienės, Broniaus Dagio ir kitų kurkietišų pateiktų pasakojimų, autentiškų parodymų pasirodė žiniasklaidoje, jie papildė „Laisvės kovų archyvą“ ir atskleidė tikruosius tragedijos faktus.

Taigi, išdavikui pranešus apie Kurkliečiuose pasirodžiusius partizanus, ščia atvažiavo keli sunkvežimiai gerai ginkluotų vyrų. Kareiviai ir stribai apsupo Ažugojų miškelį, prie jo esančius laukus, tad keliems partizanams išlikti gyviems nebuvo jokios galimybės. Jei kas ir nežuvo nuo priešų kulkos, pasiduoti gyvas budeliams tikrai nenorėjo ir paskutinį šūvį pasiliko sau... Išžudę partizanus, visi patraukė kaimo link ir čia pradėjo tikrą egzekuciją...

Aštuoniolikmetis Povilas auštant su tėveliu išėjo pjauti žolės. Smagiai bemojuojant dalgiais, staiga tolumoje pasigirdo šūviai. Atskubėjusi Janė Baronaitė-Dulkienė pranešė, kad stribai ir rusai šaudo partizanus. Šešiasdešimtmetis Juozas Mateikis baigė pjūtį, dalgį užsikabino ant peties ir patraukė namo. Sūnus dar liko, nes norėjo nusimaudyti Malaišos upelyje. O kai po kurio laiko pasuko namų link, išvydo liepsnose paskendusį kaimą. Sutiko ir kai kuriuos gyventojus, laiku spėjusius pasitraukti iš Kurkliečių. Eiti namo buvo nesaugu, nes akcijos vykdytojai be gailės gaudė gyventojus ir šaudė ar gyvus stūmė į liepsnojančius namus...

Jau po pietų, kai nedorėliai išsinešdino, Povilas, sugrįžęs prie nuodėgulių virtusių namų, rado kieme sukniubusį apdegusią nugara savo tėvą. Keturios kulkos buvo suvarpusios jo krūtinę, trys - galvą. Prisimena tą kraupų vaizdą iki šiol: tėvo koja palenkta, rankos ištiestos. Gal jis iš tvarto norėjo išvesti ir išgelbėti nuo mirties eržilą - Mateikių šeimos pasididžiavimą? Prieš savaite už šį gražuolį Mateikiams vienas žmogus siūlė visą sukirstą ir paruoštą statyti namui medieną. Bet eržilo tėvas net negalvojo keisti. Tą dieną supleškėjo ne tik visi Mateikių trobesiai, bet ir eržilas, dvi paršingos kiaulės, trys bekonai, telyčia, keturis avys... Už ką buvo nušautas tėvas, sudeginti namai, Povilas niekaip nesupranta. Tėvelis nesikišo į politiką, savo vaikus mokė, kad reikia mylėti, dirbti žemelę ir nekišti nosies ne į savo reikalus.

O kuo nusikalto kiti Kurkliečių gyventojai? Balys Lašas (g. 1912 m.) su seserimi grėbė šieną. Išvydęs nekviestus svečius, pasislėpė po žaiginiu. Sesuo palikta gyva, o jis ištrauktas į pievą ir nušautas. Septyniasdešimtmetis Petras Pajarskas ir jo sūnus aštuoniolikmetis Pranas nušauti savo namuose. Savo dūminėje trobelėje gyvas sudegė daugiau kaip aštuoniasdešimt metų turėjęs Julijonas Vaičius, visų vadintas tiesiog Uliumi. Jo žmona Ona Vaičiuvienė vis traukė iš ugnies senuko kūną, o kareiviai jį stūmė atgal. Žuvo ir septyniasdešimtmetė Teresė Mateikienė. Ypač žiauriai pasielgta su dviem mažamečiais Birutės ir Petro Mateikių vaikais, nužudytosios T.Mateikienės vaikaičiais. Trimetis Algiukas ir ketverių metų Nijolytė gyvi buvo įmesti į ugnį ir sudeginti. O.Vaičiulienė mokėjo rusiškai, tad girdėjo kareivių pasiteisinimus, esą jie tik gerą darbą daro - kurgi vaikai dės, jei nebėra jų namų, artimųjų. Kareiviai, papešioję šiaudų nuo stogų, juos uždegė ir nešiojo nuo sodybos prie sodybos. Kai kurių pastatų nesupleškino, užtat visokio turto prisiplėšė. Ypač žiauriai elgėsi lietuviai, net kareiviai juos draudė: „Chvatit, chvatit, pojechali...“ („Pakaks, pakaks, važiuojam“).

Baisios buvo laidotuvės. Žmonės bijojo kartu susieiti, niekas nekviestų ir kunigo. Visiems buvo prigrasinta, kad nedrįstų organizuoti jokių iškilmingų apeigų, sambūrių, nes visi užmušti žmonės yra „banditai, tautos priešai“. Taip ir išaugo kauburėliai Kurkliečių kapinėse su tyliomis maldomis, gaudžiai apverkiant niekuo nenusikaltusias aukas. Sudegintų vaikų motina iš to skausmo išprotėjo, tėvas irgi be galo išgyveno, nuolat visiems kartodavo apie tą įvykį, vis verkdamas. Tragiškas vaikų ir kitų artimųjų likimas palaužė abiejų Mateikių sveikatą, be laiko abu mirė. Prislėgė tie įvykiai ir kitus kurkietiškius.

Tremties keliais

P.Mateikis tą šeštadienį išliko gyvas. Tačiau jį, kaip partizanų ryšininką, suėmė, tardė, kankino Kamajuose, vėliau Rokiškyje, NKVD būstinėse. Partizanų jis neišdavė, jokios informacijos nesuteikė. Povilo vyresnysis brolis Jonas buvo tarnavęs sovietinėje armijoje, tad su juo skaitėsi ir tardytojai. Broliui patarpininkavus, vienas tardytojas išplėšė keletą Povilo bylos lapų, šiek tiek sušvelnino „nusikaltimų“ pobūdį. Jis buvo nuteistas septyneriems metams kalėjimo. Dar trejetą

metų „užsidirbo“ už antisovietinę agitaciją Magadane. Sunku apsaityti, kiek jis tremtyje iškentėjo. Bet būta ir šviesesnių akimirkų. Toli nuo tėvynės P.Mateikiui nusišypsojo laimė bendrauti su tokiais pat likimo broliais tremtiniais: poetu Antanu Miškiniumi, dainininku Antanu Kučingiu, prieškario Lietuvos valstybės ir visuomenės veikėju Stasiu Šilingu ir kitais žinomais žmonėmis. Magadane Povilas susipažino su medicinos seserimi Monika Rudzikaite, kilusia nuo Kapčiamiesčio, kuri už partizanų gydymą buvo nuteista dešimčiai metų. Abu jaunuoliai bendravo, ten ir šeimą sukūrė. Grįžo į Lietuvą 1956-aisiais. Čia gimė du sūnūs. Erikas, gynęs parlamentą atkurtos Lietuvos nepriklausomybės pradžioje, dabar tarnauja Krašto apsaugos savanoriu Rokiškyje. Gražvydas, turintis inžinerinį išsilavinimą, gyvena Anykščiuose, remontuoja automobilius.

Siekia teisybės

Kai Lietuva pakilo į kovą už nepriklausomybę ir kai atviriau prabilta apie stribų, enkavėdistų ir kitokių „veikėjų“ darbelius, P.Mateikis ryžosi ieškoti teisybės, kad būtų nustatyti ir nubausti Kurkliečių kaimo tragedijos organizatoriai. Jis dar 1988 metais kreipėsi į Rokiškio rajono prokuratūrą. Tačiau kelti baudžiamąją bylą atsisakyta, esą aštuonių kaimo gyventojų nužudymo bei jų sodybų deginimo akcijoje dalyvavo Svėdasų liaudies gynėjai, kurių daugelio jau nėra gyvų arba nežinoma jų tikroji gyvenamoji vieta. Kadangi tokiems nusikaltimams nėra senaties, vėl kreiptasi į prokuratūrą po gero dešimtmečio. Ir vėl gautas neigiamas atsakymas. Šį kartą teigiama, kad nusikaltimą įvykdė SSRS kariuomenės kareiviai. O kadangi prokuratūra neturi duomenų apie Lietuvos piliečių dalyvavimą taikių gyventojų žudyme, kelti baudžiamąją bylą atsisakyta.

Tačiau Generalinė prokuratūra tokį Rokiškio rajono apylinkės prokuratūros sprendimą panaikino. Esant karo nusikaltimo požymiams, pagal LR Baudžiamojo kodekso 333 straipsnį iškelta baudžiamoji byla ir jos parengtinį tardymą atlikti pavesta rokiškėnams prokurorams. Tai padaryta po Seimo nario, kilusio iš Utenos krašto, Antano Stasiškio vadovaujamos Pasipriešinimo okupaciniams režimams dalyvių ir nuo okupacijų nukentėjusių asmenų teisių ir reikalų komisijos priimto sprendimo. Ir A.Stasiškis, ir kiti komisijos nariai dėjo daug pastangų, kad šie ir kiti panašūs nusikaltimai būtų pradėti tirti. P.Mateikis sakėsi sukaupęs krūvas dokumentų, atsakymų iš Generalinės bei Rokiškio rajono apylinkės prokuratūrų, jis nenuleidžia rankų ir tikisi, kad kada nors šioje istorijoje bus padėtas taškas.

Už nusikaltimus, įvykdytus pagal BK 333 straipsnyje numatytus požymius (tarptautinės humanitarinės teisės normų pažeidimas karo, tarptautinio ginkluoto konflikto ar okupacijos metu, įsakant žudyti ar žudant okupuotoje teritorijoje buvusius civilius ir kitus asmenis), numatyta laisvės atėmimo bausmė nuo 12 iki 20 metų arba laisvės atėmimas iki gyvos galvos.

Stribas atsiprašė ir... nusižudė

Archyviniai dokumentai, liudytojų parodymai suteikia galimybę teisėtvarkos pareigūnams teigti, kad šią akciją įvykdė SSRS okupacinės kariuomenės 132-ojo pasienio pulko 2-osios užkardos kareiviai. Štai kodėl žmonės regėjo žaliomis kepurėmis dėvinčius kareivius (pasieniečių uniforminės kepurės yra žalios spalvos). Prokurorų laukia milžiniškas darbas, nes tenka ieškoti įtariamųjų bei liudytojų užsienyje, o tam reikalinga geranoriška Rusijos teisėsaugos organų parama. Tiriamas ir vietinių stribų dalyvavimas žudynėse. Didžiausias įtarimo šešėlis gula ant svėdasiškių. Tačiau daugelis buvusių stribų jau mirę, kiti išsiblaškę po visą Lietuvą ar išvykę gyventi į užsienį.

P.Mateikis įsitikinęs, kad baudžiamoji byla tiriama per lėtai. Jis – antros grupės invalidas, išgyvenęs širdies operacijas, bijosi, kad tikrai Kurkliečių kaimo tragedijos tyrimas nesitęstų daug metų, nes garbaus amžiaus žmonės gali net nebesulaukti finalo. Išeis Amžinybėn aukų artimieji, išeis nenubausti ir budeliai.

Pašnekovas pasakojo, kad, vos pradėjus kelti į dienos šviesą Kurkliečių įvykius, jį susirado vienas svėdasiškis, buvęs stribas, ir atsiprašė dėl tų žudynių. Jis pateikė ir 23 stribų, dalyvavusių kruvinojoje akcijoje, sąrašą. Net nurodė, kurie budeliai buvo žiauriausi. Tą sąrašą P.Mateikis vėliau perdavė Rokiškio prokurorams. Šie prašė nurodyti to stribo pavardę. Tačiau svėdasiškis buvo prašęs pavardę laikyti paslapyje. „Aš prokurorams pasakiau, kad nieko neišdaviau tuomet, kai mane mušė, kankino, reikalavo išduoti partizanus, tad neišduosiu ir dabar žmogaus, kuris geranoriškai prisipažino ir gailisi dėl padaryto nusikaltimo“, - sakė šių eilučių autoriui P.Mateikis.

Beje, matyt, tą svėdasiškį labai graužė kaltė, nes po kurio laiko jis nusižudė...

Štai ir visa istorija apie kruvinąjį šeštadienį Kurkliečiuose. Deja, ši istorija dar lieka be pabaigos. Galutinį tašką turėtų padėti teismas, nes tik jis mūsų šalyje vykdo teisingumą. Šito ir laukia P.Mateikis bei kiti kurkliečiai, kuriuos palietė tragiški 1945 m. liepos 14-osios įvykiai.

Vytautas BAGDONAS
Anykščių rajonas